

พุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6

นางสาวภัชราพร ช่างแก้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2530

ISBN 974-567-909-7

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

012905

I10300041

BUDDHISM AND THE EMERGENCE OF THE MODERN THAI STATE
IN THE REIGNS OF KING CHULALONGKORN AND KING VAJIRAVUDH

Miss Patcharaporn Changkaew

ศูนย์วิทยพัทยากร

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1987

ISBN 974-567-909-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์ พุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6

โดย นางสาวภัชราพร ช่างแก้ว

ภาควิชา ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับเป็นหน่วยงานหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรากัญ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ วิชาสงัด พงศ์บุตร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์)

.....กรรมการ
(อาจารย์สายชล วรรณรัตน์)

.....กรรมการ
(อาจารย์อัจนราพร กมุทนิสมัย)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	พุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6
ชื่อนิสิต	นางสาวภัชราพร ช่างแก้ว
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์
ภาควิชา	ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา	2529

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีความประสงค์ที่จะศึกษาถึง ความเปลี่ยนแปลงของความคิดทางพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 โดยพิจารณาอย่างมีปฏิสัมพันธ์กับการก่อตัวของรัฐแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5

ในการศึกษาี้ ได้พิจารณาพระพุทศาสนาโดยผ่านแนวคิดของชนชั้นนำ ทั้งนี้เพราะ ชนชั้นนำมีบทบาทเป็น ผู้กระทำการในการเปลี่ยนแปลงให้เกิดรัฐแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังนั้นการพิจารณาแนวคิดทางพุทธศาสนาของชนชั้นนำโดยเฉพาะรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 จึงช่วยให้ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ผลการศึกษาพบว่า ความคิดทางพุทธศาสนาที่เริ่มเปลี่ยนแปลงมาแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ได้เป็นรากฐานหรือเชื่อมโยงให้แก่การปรับตัวในทางความคิดของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 5 ในกระบวนการของการปรับตัวทางความคิดของชนชั้นนำ พวกเขาได้สร้างบทบาทในการเปลี่ยนรูปของรัฐให้กลายเป็นรัฐแบบใหม่ควบคู่ไปด้วย ความคิดทางพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะสำคัญคือ เน้นคำสอนที่มีลักษณะปฏิบัติได้ง่ายมากขึ้น และทำการเผยแพร่ให้แพร่หลายออกไป ขณะที่ในด้านบทบาท ศาสนาพุทธได้สร้างเกียรติภูมิที่สำคัญให้ปรากฏในนานาประเทศด้วย สำหรับสมัยรัชกาลที่ 6 พุทธศาสนาได้มีบทบาทเป็นองค์ประกอบของ "อุดมการณ์ชาติ-ศาสนา-พระมหากษัตริย์" ที่เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยนี้ รวมไปถึงบทบาทในเชิง "คุณธรรมของสังคม" คือเป็นเครื่องชี้นำความประพฤติของพลเมืองในชาติ

Thesis Title BUDDHISM AND THE EMERGENCE OF THE MODERN THAI
STATE IN THE REIGNS OF KING CHULALONGKORN AND
KING VAJIRAVUDH.
Name Miss Patcharaporn Changkaew
Thesis Advisor Chalong Soontravanitch
Department History
Academic Year 1986

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study the change of Buddhist thought which occurred during the periods of King Chulalongkorn and King Vajiravudh. This change is closely related to the emergence of the modern Thai state in the reign of Chulalongkorn.

In this study, Buddhism is investigated through the study of Thai elite's thought. This is because the elite played an important role which caused the change and the emergence of the modern Thai state in the period of King Chulalongkorn.

It is found that, the change in Buddhist thought during the early Rattanakosin period was the foundation of Thai elite's religious thought during the reign of Chulalongkorn. Change in the Thai elites's thought also played a significant role in the emergence of the new state. Thai elite's Buddhist thought during the reign of Chulalongkorn emphasized more on the practical Buddhist principles. In the reign of Vajiravudh, Buddhism played a leading role as part of the "Nation, Religion and King", the new state ideology which had just been established. Buddhism was also included in the "social morality" which was supposed to be the guide of the people's behavior.

กิตติกรรมประกาศ

ส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือของบุคคลหลายคน ซึ่งขอ
เอ่ยนามแสดงความขอบพระคุณให้ปรากฏไว้ ณ ที่นี้

ศาสตราจารย์วิลาสวงศ์ พงศบุตร ผู้ให้ความกรุณาต่อผู้เขียนเป็นอย่างมาก
อาจารย์มีเพียงแต่จะเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์เท่านั้น แต่ยิ่งกรุณาได้ถามเรื่อง
สุขภาพและพูดคุยให้กำลังใจ กระตุ้นให้ผู้เขียนมุ่งมั่นในบั้นปลายจนสามารถทำงานเป็นผล
สำเร็จได้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณในความกรุณาและความปรารถนาดีของอาจารย์เป็นอย่างมาก

อาจารย์ฉลอง สุนทรวาณิชย์ อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัยเรื่องนี้ ได้อ่านและวิจารณ์
วิทยานิพนธ์พร้อมทั้งให้คำแนะนำอันมีคุณค่าหลายประการ

อาจารย์สายชล วรณรัตน์ หนึ่งในคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้ให้ความกรุณา
ในการอ่าน วิจารณ์ และแนะนำเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์หลายต่อหลายประเด็น นอกจากนี้อาจารย์
ยังได้พูดคุยให้กำลังใจตลอดเวลาของการทำงานชิ้นนี้ด้วย

อาจารย์อัจฉราพร กมฺพนิสมัย หนึ่งในคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้ให้ความกรุณา
ในการอ่าน วิจารณ์ และแนะนำเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์หลายต่อหลายประเด็น

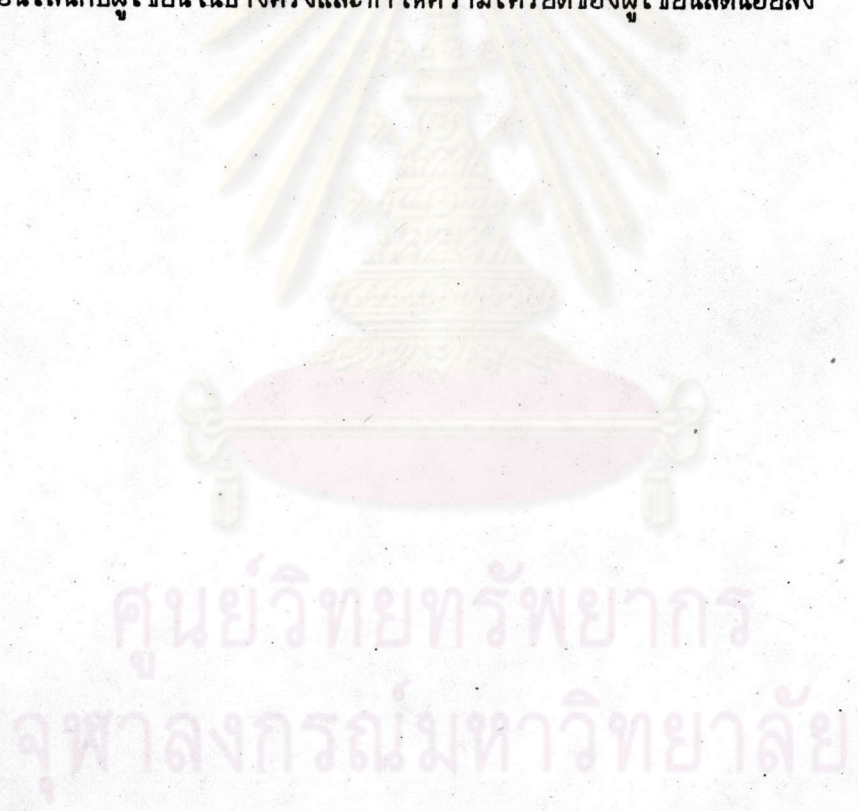
สำหรับเพื่อน ๆ พี่ ๆ และน้อง ๆ หลายคนที่ได้ให้ความช่วยเหลือในรูปแบบใดรูปหนึ่ง
พูดคุยให้กำลังใจ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรวมถึงโทรศัพท์และจดหมายมาถามข่าวคราว
แสดงความห่วงใย ผู้เขียนรู้สึกซึ่งใจเป็นอย่างมาก และขอขอบคุณในความห่วงใยและความ
ปรารถนาดีของเพื่อน ๆ พี่ ๆ และน้อง ๆ ทุกคน ดังจะขอเอ่ยนามให้ปรากฏดังนี้

ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาฯ ขอขอบคุณ คุณคณิงนิตย์ ตั้งใจตรง คุณมานพ ถาวร
วัฒน์สกุล คุณศรีสุพร ช่วงสกุล คุณณัฐวดี ชนะชัย เพื่อนร่วมรุ่นซึ่งได้พูดคุยให้กำลังใจกัน โดย
เฉพาะอย่างยิ่งคุณคณิงนิตย์ ได้เอื้อเฟื้อผู้เขียนในหลาย ๆ เรื่องเป็นอย่างมาก

คุณอรธจักร สัตยานุรักษ์ คุณสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ พี่สองคนซึ่งให้คำแนะนำและ
ให้ความช่วยเหลือในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งใจเป็นอย่างมาก น้องเชอริ น้องอั่ง
น้องนาย ได้ให้ความช่วยเหลือบางด้านเป็นอย่างดี พี่ศิริ พุทธมาศ ได้ถามไถ่เสมอ ๆ จึงขอ
ขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

นอกจากนี้ มีเพื่อน ๆ และน้อง ๆ หลายคนที่สถานศึกษาเก่าของผู้เขียน คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แสดงความห่วงใยและเอาใจช่วยผู้เขียนตลอดระยะเวลาของการเขียนวิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง และบุคคลที่มีส่วนดูแลสุขภาพและพูดคุยให้กำลังใจอย่างสำคัญอีกคนหนึ่งคือ นายแพทย์เรีรชัย งามทิพย์วัฒนา ผู้เขียนขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้เช่นกัน

ขอขอบคุณในความเอื้ออารีของผู้รับผิดชอบในการจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือคุณสมศรี จตุรนิธพรชัย คุณสุทธิรัตน์ เอื้อสุขฤทัยกุล คุณณภาพร อติวาณิชย์พงศ์และคุณเพชรรงค์ มาลากุลฯ สำหรับกลุ่มบุคคลกลุ่มสุดท้าย | ซึ่งเป็นที่รัก เป็นผู้อดทน และให้ความเข้าใจแก่ผู้เขียนอย่างหาที่เปรียบมิได้คือ ยาย และ น้า และ สมาชิกในตระกูล "ข้างแก้ว" อันประกอบด้วย พ่อ และ แม่ พี่สาวทั้งสอง และ น้องชายทั้งสอง รวมถึงน้องช้อยและน้องกุกไก่ ซึ่งได้เป็นเพื่อนเล่นกับผู้เขียนในบางครั้งและทำให้ความเครียดของผู้เขียนลดน้อยลง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
บทที่ 2 ความเปลี่ยนแปลงของพุทธศาสนาสมัยต้นรัตนโกสินทร์.....	3
2.1 ความเปลี่ยนแปลงความคิดทางศาสนาของชนชั้นนำ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์.....	3
2.2 ธรรมเนียมติกิกาย.....	25
2.3 ความคิดเรื่องรัฐและสถาบันกษัตริย์ของชนชั้นนำ.....	29
2.4 ความเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนาในสมัย ต้นรัตนโกสินทร์.....	46
บทที่ 3 ความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาและรูปแบบใหม่ของชนชั้นนำ ในสมัยรัชกาลที่ 5.....	50
3.1 ความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาของชนชั้นนำ.....	51
3.2 สถานการณ์ทางการเมืองและการก่อตัวของรูปแบบใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ 5.....	73
3.3 การเผยแผ่ความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาของชนชั้นนำ.....	93
บทที่ 4 อุดมการณ์ของรัฐจากความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนา ในสมัยรัชกาลที่ 6.....	104
4.1 พระราชดำริเกี่ยวกับพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 6.....	105
4.2 พระราชดำริเกี่ยวกับรัฐและพระมหากษัตริย์ของ รัชกาลที่ 6.....	122
4.3 การแสดงพระราชดำริเกี่ยวกับพุทธศาสนา ในแง่อุดมการณ์ของรัฐโดยรัชกาลที่ 6.....	132
บทที่ 5 บทสรุป.....	135
บรรณานุกรม.....	137
ภาคผนวก.....	148
ประวัติผู้เขียน.....	161